

ומסקינן לקושייתנו: אלמא, הרי מוכח, דלשון "בטל", מעיקרא משמע! ולא שמבטלה מכאן ולהבא, אלא הוא מודיע עתה שכבר קודם לכן היתה בטילה.

ואם כן, תקשה הברייתא, מדוע כשאומר על הגט "בטל הוא", חשיב ביטול, והרי אינו בא כעת לבטלו מכאן ולהבא, אלא מודיע שקודם לכן כבר היה בטל, ואם כן אין בדבריו כלום, שהרי עד עתה ודאי גט כשר היה.

אמר אביי: לא קשיא, כי לעולם "בטל", שתי לשונות משמע:

לב-ב

א. משמע דבטל היה מתחילה.

ב. ומשמע דליבטיל מכאן ולהבא. ולפיכך:

גבי גט — כשהוא אומר "גט זה בטל הוא" — אנו מניחים כי לישנא דמהני ביה בגט קאמר [כוונתו ללשון המועילה בגט], והיינו שיתבטל הגט מכאן ולהבא, שהרי דוקא משמעות זו מועילה בגט.

דברים שהוא כבר בטל, וראה בהערה בעמוד ב על ספק הגמרא במי שאמר "בטל" ולא אמר: "בטל הוא".

10. נתבאר על פי רש"י, שכתב: "לא אמר כלום, וזכה בה על כרחו, ואם יש לו בעל חוב גובה אותה בשבילו [כלומר: גובה אותה מן הנותן, בשבילו ובמקומו של מקבל המתנה שאינו רוצה בה], לפי שכל הלשונות הללו לשון עתיד הן, והואיל וקבלה אינו יכול לחזור בו"; וממילא מוכרח מדברי רש"י, שבסיפא מועילים דבריו

והרי אינו כן, כי האמר רבה בר איבו אמר רב ששת, ואמרי לה, ויש אומרים שכך אמר רבה בר אבוה:

המקבל מתנה מחבירו, שאמר המקבל לאחר שבאתה המתנה לידו: "מתנה זו מבוטלת היא", או שאמר "תיבטל המתנה", או שאמר "אי אפשר בה" — לא אמר כלום!

ומשום שמשמעות לשונות אלו היא, שעתה הוא רוצה לבטל את הזכיה במתנה, לאחר שבאה לידו, והרי לאחר שזכה במתנה אין בידו לבטל את זכיותו. ואם בא בעל חוב של מקבל המתנה לגבות את חובו ממנו, הרי הוא יכול לגבותה מן המתנה, כי היא שייכת למקבל המתנה, ולא לנותן המתנה.

אבל אם לאחר שקיבל את המתנה אמר: "בטלה היא", או שאמר "אינה מתנה" — דבריו קיימין, וחוזרת השדה לנותן, ובעל חובו של מקבל המתנה אינו יכול לגבותה ממנו בחובו, משום שמשמעות לשונות אלו היא, שהמתנה היתה בטילה מתחילה, ועוד קודם שקיבלה לא נתרצה לזכות בה. ונאמן הוא על כך, משום שהודאת בעל דין כמאה עדים דמי, ולפיכך שייכת המתנה לנותן.⁽¹⁰⁾

במיגו שהיה מבטל את הגט עכשיו?! ועוד תמה: למה מקשה כן הגמרא רק על הברייתא, ולא הקשתה כן על משנתנו, שהרי גם במשנתנו מבואר שאם הוא אומר "בטל הוא" דבריו קיימין, [וראה מה שכתב הרמב"ן בישוב קושיא זן]?!⁽¹⁰⁾

ויישב הרשב"א קושיא אחת בחברתה, כי ממשנתנו אכן אין להקשות, וכפי שהקשה; ורק מהברייתא שהביאה לשון זו יחד עם "אי אפשר" משמע שהוא ביטול מכאן ולהבא, ולא סיפור

לאשתי, אין השליח יכול לזכות לה, היות שהגירושין הן חובה לה, ו"אין חבין לאדם שלא בפניו" —

כך הוא הדין במתנה, שאם מסר המשלח מתנה ביד השליח, ואמר לו "הולך מתנה זו לפלוני", יכול הנותן לחזור בו, כל זמן שלא הגיעה המתנה ליד המקבל, לפי שעדיין לא זכה בה, עד שתבא לידו.

ואף שבמתנה אם אמר המשלח לשליח: "זכה במתנה זו לפלוני", זוכה השליח את המתנה למקבל מיד כשבאה לידו, שהרי מתנה היא זכות למקבל, וקיימא לן ש"זכין לאדם שלא בפניו" —

מיהו, כשאומר לו המשלח "הולך מתנה זו לפלוני", אין בדעת המשלח לזכות לו מיד את המתנה, אלא רצונו שיזכה המקבל את המתנה, רק כשתגיע לידו. ומשום שמשמעות "הולך לו", אינה כאומר "זכה לו".⁽¹⁾

רבינא אשכחיה לרב נחמן בר יצחק, דהוה תלי וקאי בעיבורא דרשא [רבינא מצאו לרב נחמן בר יצחק, שהיה נשען ועומד על מפתן הדלת], **וקא מיבעיא ליה, והסתפק רבינא:**

אם אמר הבעל לשליח "גט זה בטל", ולא הוסיף ואמר "הוא" — מהו?

ואילו לגבי מתנה — כשאומר "מתנה זו מבוטלת" — אנו מניחים כי **לישנא דמהני בה** במתנה **קאמר!** והיינו, שמתחלתה היתה המתנה בטלה, וכבר קודם שקיבלה לידו לא רצה לזכות בה, שהרי אינו יכול לבטל את המתנה מכאן ולהבא.

השמועה הבאה מתבארת לפי שיטת התוספות.

אמר אביי: נקיטינן [מסורת מאבותינו, מנהג מרבותינו]:

שליח מתנה, הרי הוא כשליח הגט!

ומפרשינן: **נפקא מינה** במה שאנו אומרים ששליח מתנה הוא כשליח הגט:

לענין "הולך" **לאו כ"זכי" דמי!** כלומר, אם אמר "הולך גט זה לאשתי", או שאמר "הולך מתנה זו לפלוני" הרי הוא יכול לחזור בו עד שיעגיע גט ומתנה לידי האשה והמקבל.

כי כשם שאם מסר הבעל גט לשליח הולכה, ואמר לו "הולך גט זה לאשתי", יכול הבעל לבטל, כל זמן שלא הגיע הגט ליד האשה, לפי שעדיין לא זכתה בו, היות ואפילו אם נפרש שכוונת הבעל לומר "זכה" בגט זה

שבעל החוב לא יוכל לגבותה, ומשום ש"הודאת בעל דין כמאה עדים דמי".

ותמה על זה הרשב"א: והרי קיימא לן: "הודאת בעל דין במקום שחב לאחרינו" אינו נאמן, וכאן הרי הוא חב לבעל חובו, וכעין זה ממש מבואר בכתובות יט א, ראה שם; וראה מה שכתב בזה הרשב"א.

1. נתבאר על פי דברי התוספות, שבגט אין מועיל כשאמר "הולך", אפילו אם הולך הוי "כזכי", ומשום שגירושין חובה היא לאשה, ו"אין חבין לאדם שלא בפניו". ואולם הרמב"ן והרשב"א פירשו באופן אחר. אלא שמלשון רש"י נראה שלא כדבריהם, ועל כן נתבאר בפנים כשיטת התוספות.

האם לשון "בטל" בלבד משמע שיתבטל מכאן ולהבא, ומהני?

או דלמא, כיון שלא אמר "בטל הוא", אין משמעותו אלא שהגט בטל מעיקרא, ואין בדבריו כלום. (2)

ומסקינן: **תיקו!**

אמר רב ישת, ואמרי לה, שכבר במתניתא תנא, בכרייתא שנו כן:

אם אמר הבעל לשליח או לאשה "גט זה לא יועיל", או שאמר "לא יתיר", או שאמר "לא יעזיב" [כלומר, לא יוציא את האשה מבעלה], או שאמר "לא ישלח", "ולא [או לא] יגרש", או שאמר "יהא חרם" [לא יהיה בו כח לגרש, כחרס בעלמא], או שאמר "יהא כחרם":

הרי דבריו קיימין! ומועילים כל לשונות אלו לבטל את הגט, לפי שמשמעותם ביטול מכאן ולהבא.

אבל אם אמר: "גט זה אינו מועיל", או "אינו מתיר", או "אינו מעזיב", או "אינו משלח", או "אינו מגרש", או שאמר "חרם הוא", או "כחרם הוא" —

לא אמר כלום! שהרי אינו מבטלו, אלא

שאומר עליו שפסול הוא מכבר, והרי עינינו הרואות שאין בו שום פסול. (3)

איבעיא להו:

אם אמר הבעל: "הרי הוא חרם" — מהו? האם לשון זה משמע ביטול מכאן ולהבא ומהני, או לשעבר משמע ולא מהני.

אמר תמה ליה רבינא לרב אחא בריה דרבא, ואמרי לה, שכן אמר רב אחא בריה דרבא לרב אשי:

מהו הספק בדבר? והרי מאי שנא האומר "הרי הוא חרם" מהאומר "דבר זה, הרי הוא חרש", או מהאומר "דבר זה, הרי הוא חרש"?!

לפי שבכמה משניות במסכת נדרים מפורש, שלשון זה מועיל להקדיש ולהפקיר. ובהכרח שלשון להבא הוא, שאם לא כן לא היה נעשה הקדש והפקר בכך. ואם כן אף לגבי גט נחשב לשון זה לביטול מכאן ולהבא.

וכאן שבה הגמרא לעיקר דין ביטול המבואר במשנה ובכרייתות שנזכרו בגמרא, והיא דנה בבעל שביטל את הגט באחת הלשונות המועילות לביטול, ואחר כך נמלך, ושוב רוצה לגרש בו:

ב. הרמב"ם [גירושין ו כד] כפי שפירשו ה"מגיד משנה", מפרש את בעיית הגמרא שהנידון הוא במי שאמר: "בטל" בטי"ת פתוחה ולא בטי"ת צרויה, ולשון זה משמעו לשעבר כמו: "חמק, עבר".

3. כתב רש"י: "אינו מועיל, משמע שהוא אינו מבטלו אלא מעיד בו שהוא פסול, והא לא חזינן

2. א. ראה בעמוד א הערה 9 בשם הרשב"א, שגם אם כוונתו לביטול מעיקרא יש לו להועיל למאן דאמר "בטלו מבוטל", שהרי זה כמי שאמר "כבר ביטלתי", ונאמן הוא במיגו; וכתב רבי עקיבא איגר, שמטעם זה השמיט הרי"ף את הבעיה הזו, שהרי קיימא לן כרבי, ש"בטלו מבוטל", ואילו ספק הגמרא אינו אלא לרבן שמעון בן גמליאל הסובר ש"בטלו אינו מבוטל".

האם חוזר ומגרש בו בגט זה, ומשום שלא נתבטלה אלא השליחות, אבל הגט עצמו בכשרותו הוא עומד.

או שאינו חוזר ומגרש בו, משום שכבר נתבטל הגט עצמו.

רב נחמן אמר: חוזר ומגרש בו בגט זה, משום שלא נתבטל אלא מינוי השליחות, אבל עצם הגט לא נתבטל מעולם. ואם חזר וציווה את השליח לגרש בו, הרי האשה מתגרשת באותו הגט.

ורב ששת אמר: אינו חוזר ומגרש בו באותו הגט! שלא רק השליחות נתבטלה, אלא נתבטל אף עצם הגט, והרי הוא כחספא בעלמא, ואם ירצה לגרשה, הרי הוא צריך לכתוב לה גט אחר.⁽⁴⁾

ומסקינן: הלכתא כוותיה דרב נחמן! והרי הוא חוזר ומגרש באותו גט עצמו.

ומקשינן: איני, והלא אין הדבר כן?!

שהרי נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש, במי שאמר לאשה "התקדשי לי במעות אלו, ויחולו הקידושין לאחר שלשים יום", ובתוך שלשים הימים חזרה בה האשה מהקידושין.

רבי יוחנן אמר: יכולה לחזור בה! שהרי נתבטלו הקידושין, קודם שהגיע זמנם לחול.

וריש לקיש אמר: אינה יכולה לחזור בה! משום שכבר נעשה קנין הקידושין, ולא אתי דיבור ומבטל דיבור.

והא קיימא לן בפלוגתא ההיא: הלכתא כוותיה דרבי יוחנן, דאמר: חוזרת! וקשיא, אם כן, אף כאן תועיל חזרת הבעל לבטל את עצם הגט, כשם שמועילה חזרת האשה לבטל את עצם מעשה הקידושין. ואיך נפסק כאן להלכה, שיכול הבעל לחזור ולגרש בגט זה?!?

ומשינינן: הכי השתא?! מהו הדמיון?!? הלא אין דומה כלל ביטול הגט לחזרת האשה מהקידושין!

שהרי התב, דיבור ודיבור הוא! כי היות ולא חלים הקידושין עד לאחר שלשים יום, נחשב מעשה הקידושין בתוך זמן זה, כדיבור בעלמא.

ולפיכך, אתי דיבור האשה כשחוזרת בה מהקידושין, ומבטל את דיבור הקידושין הראשון.

אבל הכא בכיטול גט, נחי דבטליה לשליחותיה דשליח [אף כי ביטל הבעל את שליחותו של השליח], ומועיל ביטולו משום ד"אתי דיבור ומבטל דיבור" —

לי בבא זו, ומפרשת הגמרא, שהמשנה מחדשת שלא נאמר "לא אלימא שליחותא דבתרא משליחותא דקמא"; והשתא תיקשי: לדעת רב ששת הסובר שהגט עצמו מתבטל, הרי נמצא שהשליח אינו בא לבטל את השליחות של הראשון, אלא את הגט הוא בא לבטל, ואילו שליחות הראשון ממילא מתבטלת, ואם כן למה

ביה פסול, ויתקיים בחותמו", וראה בעמוד א מה שנתבאר בהערה 8.

4. הקשה רבי עקיבא איגר [כתב וחותם] בעמוד א]: הרי במשנתנו שינינו: "או ששלח אחריו שליח ואמר גט שנתתי לך בטל הוא הרי זה בטל", והקשתה הגמרא לעיל בעמוד א, למה

אבל **גיטא גופיה מי קא בטיל** [הגט עצמו, וכי אטו יכול הוא להתבטל]?! שלא מצינו, אלא שהדיבור מתבטל, אבל גוף הגט שהוא בעין, ואינו דיבור בעלמא, ודאי שאינו מתבטל ונפסל, שהרי לא אתי דיבור ומבטל

מעשה.⁽⁵⁾ שנינו במשנה: **בראשונה היה עושה בית דין במקום אחר, ומבטלו בפניהם. איתמר: בפני כמה בני אדם הוא [הבעל] מבטלו ללא תקנת רבן גמליאל?**

לא יבטל השני את הגט?! וראה מה שיישב שם, וראה עוד ב"אילת השחר", וראה עוד בהערה 5.

5. א. נתבאר על פי פשוטות משמעות הלשון, דמשמע — כמו שכתבו התוספות בד"ה התם — שהגט עצמו אינו יכול להתבטל, אפילו אם יבטלנו בפירוש, ומשום דגט חשוב מעשה; ואולם דעת התוספות היא, שלפי האמת יכול הוא לבטל אף את הגט, וכן כתב הר"ן בשם הרמב"ם, וכן מבואר כאן ב"חידושים מכתב יד"; אבל הר"ן חולק עליהם וסובר שאין הגט יכול להתבטל, וכן היא דעת הרמב"ן והרשב"א ורבינו קרשק"ש והריטב"א בקדושין נט א.

והראשונים הוכיחו מסוגייתנו, שהגט עצמו אינו בטל, שהרי כמה וכמה לשונות שנאמרו לעיל: "גט זה לא יועיל לא יתיר לא יעזיב לא ישלח ולא יגרש יהא חרס יהא כחרס", יותר משמע ביטול הגט מאשר ביטול השליחות, ומכל מקום אמר רבי נחמן על כל לשונות אלו שחזור ומגרש בו; ואם תאמר שאפשר לבטל את הגט, ודאי שהיה לנו לפרש שכוונתו לביטול הגט; לא ודאי שגט אינו יכול להתבטל, ובהכרח מפרשים אנו את לשונו שכוונתו לביטול השליחות.

ב. כתב רש"י: **"דיבור ודיבור הוא: מתחילה היתה מתקדשת על ידי הדיבור שנתרצתה בקדושין, אתי דיבור של חזרה ומבטל דיבור, ומיהו המעות לא בטלו, שאם חזר וקדשה בהן מדעתה, מקודשת. והכא, נהי האי דאמר "בטל הוא" לשליח הוא דבטליה, שלא יהא שליח לגרש בגט זה, דאתי דיבור ומבטל דיבור, אבל**

גט שהוא בעין אינו נפסל.

ובגדר ביטול הגט, ראה מה שכתב הריטב"א בקדושין נט א [עמוד תרלא בנדמ"ח, והובאו דבריו בהערה זו אות ב], וב"חידושים מכתב יד" בסוגיין [עמוד ריב], וב"תורת גיטין" כאן בד"ה תוס' ד"ה התם, ובמה שכתב והביא ב"שיעורי רבי שמואל" לגיטין עמוד ר מדפי הספר. וחקרו האחרונים בדין אתי דיבור ומבטל דיבור: האם הביטול הוא מכאן ולהבא בלבד, כאשר הוא בפשוטו, או שמא הביטול עוקר למפרע את הדיבור, וכאילו מתחילה לא היה. ולקמן לג א נתבאר הסוגיא על פי חקירה זו, וראה שם בהערות.

וב"קהלות יעקב" הנדמ"ח לגיטין סימן כה, הביא מדברי הריטב"א בקדושין נט א [הנזכר לעיל אות א] שכתב בביאור ביטול הגט: "דכיון שאומר לעדים מתחילה כתבו וחתמו ותנו, ובשליחותו עשאוהו והוי לשמה וכו', יכול הוא לבטל הגט ולומר שתתבטל שליחותו למפרע, והוי כאילו עשאוהו (מדעתה) [מדעתם] ולא הוי לשמה, ופסול", הרי מבואר מדברי הריטב"א, שענין ביטול הגט הוא ביטול שליחותו וצווי לכתיבת וחתימת הגט, והוכרח לומר דהוי ביטול למפרע, שהרי כבר עשו שליחותן, ומה יועיל ביטולן מכאן ולהבא לענין מה שנעשה כבר קודם הביטול, אלא בהכרח שדין "אתי דיבור ומבטל דיבור" הוא עקירה למפרע.

ואולם לפי מה שביאר את דברי הריטב"א בשיעורי רבי שמואל גיטין עמוד ר, ראה שם, אין ראייה מדברי הריטב"א ליסוד מחודש זה.

הוא סובר שאין זו ראייה, לפי שלבי תרי נמי, "בית דין" קרי לחו, [אף שנים מצינו שהם נקראים "בית דין"], כדמפרש ואזיל.

אמר רב נחמן: מנא אמינא לה, שאף שנים קרויים "בית דין"?

דתנן [במסכת שביעית והובא לקמן לו א] בתקנת פרוזבול, שאם רוצה המלוה שלא תשמט השמיטה את חובותיו, הרי הוא מוסר את חובו לבית דין, ובכך הוא מסתלק מתביעת החוב, ובית דין הם אלו היורדים לנכסי הלוה, וגובים את החוב. ומעתה, שוב לא קרינן ביה "לא יגוש".

רב נחמן אמר: בפני ב' בני אדם! לפי שאין זה כדיני ממונות הצריכים בית דין של שלשה דיינים, אלא היא רק הודעת הבעל בעלמא, ולכך די בשניים.

ורב ששת אמר: בפני שלשה! (6)

ומפרשת הגמרא: **רב ששת אמר** "מבטלו **בפני שלשה**" משום שמדברי המשנה מוכח כן, שהרי "בראשונה היה עושה בית דין" קתני במשנתנו, ו"בית דין" היינו שלשה אנשים.

ורב נחמן אמר "מבטלו **בפני שנים**", כי

ב. כתבו התוספות בטעם הדבר שבטלו אינו מבוטל לכולי עלמא בלא שלשה או שנים: דוקא בפני שלשה לרב ששת מבוטל, כי אין לחוש לממזרות, [כלומר: היות ושלשה יש להם קול — כמבואר לקמן לג א — שוב אין לחוש שמא יבטל את הגט והיא לא תדע, ותינשא ויהיו בניה ממזרים], אבל בפני שנים דאיכא למיחש לממזרות, לא; ולרב נחמן, אף על גב שבפני שנים איכא למיחש לממזרות [כמבואר שם: שנים יש להם קול] ואפילו הכי מבוטל [לרבין], מכל מקום בפחות משנים שיש לחוש יותר, אינו מבוטל, ובהא אפילו רבי מודה דאמרין "מה כח בית דין יפה" [כלומר: בית דין שלפני רבן גמליאל, שתיקנו ביטול בפני בית דין, וכשם שסובר רשב"ג סברא זו לקמן לג א לענין מי שביטל שלא בפני השליח או האשה, מהרש"א].

ג. ויש ללמוד מדברי התוספות כאן, כי בפחות משנים אין חסרון משום "אין דבר שבערה פחות משנים", ואין צריך עדות לקיום הדבר, כשם שצריך עדות לקיום הדבר בגיטין וגירושין, ונתקשה המהרש"א בדבר, וראה מה שכתב ליישב ב"קרני ראם"

ויתכן לומר — לפי הבנת ה"קהלות יעקב" בדברי הריטב"א — ליישב את קושיית רבינו עקיבא איגר שהובאה בהערה 4, לפי דעת רב ששת מה שייך "לא אלימא שליחותא דבתרא משליחותא דקמא", כיון שאת הגט הוא מבטל! אך לפי מה שכתב הריטב"א שאף ביטול הגט הוא ביטול השליחות [אלא שהנידון הוא על ביטול שליחות הכתיבה, ולא על ביטול שליחות הגירושין], אם כן עדיין יש לנו לומר: "לא אלימא שליחותא דבתרא משליחותא דקמא".

6. א. הקשו התוספות: מאי נפקא מינה במחלוקת זו, כיון שכבר התקין רבן גמליאל שלא יבטלו אלא בפני השליח או האשה?!

וביאר, דיש נפקא מינה במחלוקת זו, לדעת רבי הסובר "בטלו — שלא בפני השליח או האשה — מבוטל", ואולם אף הוא מודה שאינו מבוטל אלא אם כן עשה כפי הדין שהיה קודם תקנת רבן גמליאל, דהיינו בפני בית דין, ולענין זה נחלקו כמה הוא "בית דין"; וראה בהערה לקמן לג א, ששוב אחר לקושייתם, בשם "רבינו עקיבא איגר".